

بررسی محصولات تراریخته از دیدگاه دینی و سیاسی

مهدی پورداود^۱، امیر هوشنگ بحری شعبانی پور^۲، فلورا محمدی زاده^۳

۱- دانشجوی دکتری تکثیر و پرورش آبزیان

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد جامع بندرعباس

۳- عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد جامع بندرعباس

Email: (Fmohammadi13@gmail.com)

چکیده

موضوع تولید و مصرف محصولات تراریخته یکی از چالش برانگیزترین مباحث در بحث تأمین و امنیت غذایی بشر در جهان و ایران می باشد. فقدان دلایل علمی کافی دانشمندان در این زمینه و زمان بر بودن نتیجه گیری حاصل از اقدامات مهندسی ژنتیک موجب آن شده است تا موافقان و مخالفان به انحاء مختلف و حتی "طوریه" در سوال خویش از مراجع عظام، جوابیه ی نسبتاً مطلوب (به نفع خود) را دریافت نمایند. چالش دیگر، طرح مسأله ی بیوتروریسم است که برخی مخالفان، تولید این محصولات توسط کشورهای پیشرفته و کشورهای معاند و صادرات آن را به کشورهای اسلامی نوعی بیوتروریسم و حتی نسل کشی می دانند که نگارندگان، ضمن تأیید این مطلب که ایران همواره قربانی تروریسم بوده است، پیشنهاد مطالعات علمی بیشتر برای فهم صحت و سقم بیوتروریسم از طریق تراریخته، از واردات اقلام مشکوک، خودداری نموده و با توجه به پتانسیل های بالای دانشمندان این علوم در کشور، ایجاد تراریخته را در ایران انجام و با اطمینان خاص انجام دهند. هدف از نگاشتن این مقاله، بررسی این اختلافات از دیدگاه فقهی شیعه، دانشمندان حوزه ی بیوتکنولوژی و همچنین سیاستمداران است. این مطالعه، حاصل بررسی عمیق در منابع علمی حوزه مهندسی ژنتیک، کتب فقهی و رسالات مراجع شیعه و همچنین پی گیری مناظرات مطرح شده در کشور در حوزه های مختلف بوده و راه حل برون رفت از این چندگانگی و تفاوت آراء، با توجه به نظر مجامع علمی، دینی و سیاسی مربوطه را ارائه می نماید، ضمن اینکه هیچ یک از مراجع عظام، حکم قطعی مبنی بر حلیت و یا حرمت این محصولات را صادر نکرده اند و مشکل اصلی، فقدان دلایل مستند و کافی ارائه شده توسط موافقین و مخالفان این بحث می باشد.

کلمات کلیدی: تراریخته - دین - سیاست - بیوتکنولوژی

مقدمه

از زمان پیدایش انسان، همواره غذا اصلی ترین دغدغه ی بشر برای بقا بوده است و بشر از راههای گوناگون درصدد حل معادله ی نامساوی غذا و جمعیت و دستیابی به الگو و تعیین پارادایمی برای تساوی این دو مؤلفه بوده است. امروزه، در گزارشهای مختلف رسمی سازمانهای بین المللی مکرراً هشدار کمبود غذا برای نسلهای آینده مطرح می شود (۱). لذا به منظور

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

جلوگیری از مواجهه با چالش کمبود غذا و تامین امنیت غذایی، استفاده از روشهای مهندسی ژنتیک، ایجاد موجودات تراریخته در کشور های مختلف جهان رشد و توسعه یافته است (۲). در سال ۱۳۷۴ یک محقق ایرانی بیان کرد برنج تراریخته مقاوم به آفات تولید کرده است که قادر است آفت این گیاه را کنترل کند. و دستاورد آن کسب جوایز متعددی از موسسه بین المللی تحقیقات برنج و جشنواره خوارزمی و... به این محصول بود. در آن زمان تنها تعداد ۲۲ کشور توانایی دستیابی به این تکنولوژی را پیدا کرده بودند که سازمان های بین المللی مرتبط با بیوتکنولوژی، ایران را در لیست این کشور ها قرار دادند.

کاهش مصرف سموم، کاهش هزینه تولید، کاهش قیمت مواد غذایی، افزایش عملکرد، کاهش بقایای سموم در دانه و قسمت های خوراکی، کاهش مسمومیت و مرگ و میر انسان، کاهش هزینه های عمومی ناشی از واردات سم، سمپاش و هزینه های عمومی درمان مسمومیت ها از مزایای کاربرد این تکنولوژی عنوان شده است.

همچنین بیان شد که این محصولات علاوه بر مقاومت نسبت به آفات، مزایای دیگری از جمله تبدیل گیاه به یک کارگاه دارو و واکسن سازی را داراست؛ همان پروتئین های دارویی که از طریق انتقال دی.ان.ای نوترکیب در سلول های گیاهی یا در درون اندامهای گیاهی (تمام گیاه، برگ، میوه و یا بذر) تولید می شوند.

سلامت بیشتر، استفاده خوراکی و کنار نهادن تزریق، مصرف بدون درد و زحمت، تولید چندین نوع دارو و واکسن به صورت همزمان در یک محصول (گیاهی یا دام و ماکیان) و ... از جمله توجیحات دانشمندان فعال در این زمینه می باشد.

این راه حل از ابتدای طرح تا کنون، از جنبه های مختلف علمی، دینی و سیاسی موافقان و مخالفان بسیاری را به اظهار نظر و مناظره و حتی مجادله کشانده است.

از منظر ادیان، تفاوت نظر ها قابل ملاحظه است، حال آنکه در دین اسلام و فقه شیعه، قاطبه ی علماء بنا به توجه ایشان به چند اصل فقهی مانند قاعده ی "لا ضرر" و .... رویه ی یکسانی داشته، و بیان احتیاط در پاسخ به مباحث تراریخته، ناشی از عدم ارائه دلایل قطعی و مکفی از سوی سوال کنندگان می باشد.

اصول اخلاق زیستی

اخلاق زیستی برای اولین بار در سال ۱۹۷۰ از سوی Van Rensselaer Potter، زیست شناس و سرطان شناس، در کتابی تحت عنوان اخلاق زیستی پلی به سوی آینده بیان شد و در گذر زمان، دیگر دانشمندان با بیان اصول اخلاقی زیستی، آن را توسعه داده که مشتمل بر چهار اصل کلی است که عبارتند از ۱- احترام به فرد (استقلال) ۲- زیان نرساندن ۳- خیرخواهی ۴- عدالت. چون نیک بنگریم در می یابیم که همه موارد فوق در اصول فقه شیعه قابل مشاهده است (۳).

مخالفان تراریخته

مخالفان تولید محصولات تراریخته توجیحات خاص خود را دارند که با یک جمع بندی، میتوان آنها را از نظر نوع دیدگاه به دو دسته تقسیم نمود:

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

۱- مخالفان با ذات این دستکاری

ایشان یا افرادی مذهبی هستند که این فرایند را خلقت خداوند دانسته و یا افرادی هستند که کاری به محدودیت های دینی نداشته و عنوان می کنند که دلیل مخالفتشان، دخالت در روند دقیق طبیعت صاحب هوش و قدرت می باشد که با این دستکاری ها گردش طبیعی فرایند های هوشمندانه ی طبیعت به خطر می افتد.

۲- مخالفان عرضی

این مخالفان اگر چه از منظر ذاتی با تراریختگی مشکلی ندارند اما با پیامدهای آن که می تواند اثراتی بر سلامتی انسان، حیوان، زیست بوم و همچنین تاثیرات سوء اقتصادی نظیر حاکم شدن شرکت های بزرگ بگذارد مخالف هستند.

فقه شیعه و تراریخته

یکی از قاعده های فقهی که در سرتاسر فقه بدان استناد می شود و در بسیاری از مسائل سیاسی و اجتماعی نیز می تواند کارساز باشد، "قاعده لاضرر" است که از حدیث نبوی ص (لاضرر و لاضرار فی الاسلام) استخراج می شود.. بطور ساده میتوان گفت اساس این قاعده، دوری از هر گونه ضرر و زیان قطعی ویا احتمالی در جامعه اسلامی است. اهمیت قاعده یاد شده به اندازه ای است که شماری از متفکران اسلامی، از آن به عنوان راز و رمز هماهنگی اسلام با پیشرفتهای و توسعه فرهنگ یاد کرده اند، و از جمله محدود قوائدی است که اسلام نسبت به سایر قوانین و مقررات خود برای آن حق «وتو» قائل شده است.

فقهها و مراجع بزرگوار نیز با توجه به صبغه و نحوه سوال از ایشان، و بدون هیچ گونه طرفداری از جناحی خاص، فتاوی مربوطه را صادر می نمایند و طبیعی است که پاسخ ایشان اگرچه به تمام سوالات موافقین و مخالفین هنوز به صورت قطعی بیان نشده است، لیکن بیانگر این موضوع است که بسته به نوع استفتاء اعم از اینکه در توصیف این تکنولوژی، به بیان فواید یا مضرات پرداخته شده باشد، در نگاه اول، یا به نفع موافقان و یا مخالفان به نظر می رسد؛ حال آنکه چون نیک می نگریم در تمامی اظهار نظرهای مراجع عظام قطعیت وجود نداشته و به روشنی، همه ی پاسخ ها با واژه ی اگر و به فرض اینکه آغاز می شود. وانگهی، علمای دین نیز بنا بر اصول فقهی، این امور تخصصی را بر اساس نظر دانشمندان آن مورد توجه قرار می دهند.

به هر حال طبیعی است که با توجه به لحن استفتاء (بیان فایده یا ضرر)، اجوبه الإستفتائات نیز ظاهرا متفاوت بنظر می رسد، البته همانطور که ذکر شد علمای بزرگوار، هیچ گونه فتوای قطعی در این باره نداده اند و جواب را بر فرض فایده و ضرر می بینند.

فقدان دلایل علمی کافی برای دانشمندان علوم ژنتیک

فقدان دلایل علمی کافی دانشمندان در این زمینه و زمان بر بودن نتیجه گیری حاصل از اقدامات مهندسی ژنتیک موجب آن شده است تا موافقان و مخالفان به انحاء مختلف و حتی "طوریه" در سوال خویش از مراجع عظام، جوابیه ی نسبتا مطلوب خود را دریافت نمایند، حال آنکه با نگاهی عمیق به فتاوی، یکسان بودن رویه و نظر علماء و عدم وجود اختلاف را در نگاه ایشان متوجه خواهیم شد.

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

نتیجه آنکه چون همه ی استفتائات، فاقد تمامی شرایط لازمه برای اتمام حجت میباشد، لذا پاسخ مراجع نیز احتیاطی احساس می شود.

استناد مخالفان به آیه ی مبارکه ای از سوره ی نساء: وَ لَأْمُرُهُمْ فَلْيَعْبُرُوا خَلْقَ اللَّهِ (اشاره به سوگند شیطان به تخریب آفرینش)

آیت الله حائری شیرازی عضو مجلس خبرگان رهبری در پاسخ به سوالی با این مضمون که کشورهای تولید کننده ی تراریخته، خود از مصرفشان اجتناب می کنند می فرماید:

اگر کشورهای تولیدکننده تراریخته از این محصولات اجتناب می کنند مصداق این آیه شریفه می شوند که: «وَ لَأْمُرُهُمْ فَلْيَعْبُرُوا خَلْقَ اللَّهِ» (و به آنان فرمان می دهیم تا آفرینش خدا را دگرگون سازند و از مسیر فطرت خارج گردند - نساء ۱۱۹) این جزء تهدیداتی که ابلیس به خدا بیان کرده که من به آنها امر می کنم تا آفرینش تو را تغییر بدهند.

ایشان در تبیین این آیه فرمودند: تغییر می تواند الهی یا شیطانی باشد. تغییر الهی آن است که توسعه می دهد اما سلامت سیستم را حفظ می کند و به سمت کمال می رود؛ تغییر شیطانی آن است که ظاهر خوبی دارد اما باطنش زشت است. مانند ظروف یکبار مصرف که مصداق این آیه است؛ شما الان ظرف یکبار مصرفتان را زیر زمین دفن می کنید، اما سالها باقی می ماند.

ایشان ادامه دادند: هر جا که سیستم را به هم زنیم و در عین حال توسعه اش بدهیم نعمت الهی را استفاده کرده ایم؛ برای مثال بیل دستی را تبدیل به بیل مکانیکی می کنیم. اما اگر تغییر ما در سیستم تأثیر منفی بگذارد این تغییر، تغییر شیطانی است؛ مثل سیگار که ظاهرش رفع خستگی می کند و باطنش سلامتی را دچار اشکال می کند.

با توجه به تفاسیر معتبر از این عبارت قرآنی و همچنین عنایت به توضیحات فوق الذکر، به نظر می رسد که محصولات حاصل از این تکنولوژی، ذات خود را حفظ نموده اند و تغییر باطنی و ذاتی نداشته اند، به عنوان مثال گندم تراریخته، همان گندم است و به گیاه، یا موجود دیگری تغییر نکرده اما برخی خواص مفید آن مثل مقاومت در برابر کم آبی مشهود است؛ لذا به نظر می رسد که تعمیم محصولات تراریخته به آن آیه ی شریفه، ضاهرا غیر منطقی بنظر می رسد، چه اینکه محصولات تراریخته ای که مورد نظر موافقان این تکنولوژی است دچار تغییرات ذاتی نشده اند.

تفاوت نوع بیان استفتاء و تفاسیر مختلف از فتاوی

اگر نیک بنگریم نظر مبارک همه ی مراجع در اصل یکی است و این اختلافات از نبود یکپارچه گی کارشناسان و یا مهمتر از آن فقدان براهین لازم برای اخذ حکمی قطعی مبنی بر قطعیت در حلیت یا حرمت می باشد. برای روشن شدن مطلب فوق، به دو نوع استفتاء توجه می کنیم که اولی لحنی دلوایسانه تر از دومی دارد.

نوع اول (با دید منفی):

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

حجت الاسلام ارجمند عین الدین که به عنوان کارشناس در یکصد و پنجمین نشست از سلسله نشست های فرهنگ مهدوی با موضوع بررسی محصولات تراریخته بیان کردند که به حضور حضرات آیات مکارم شیرازی و علوی گرگانی شرفیاب شده اند و از ایشان در مورد محصولات تراریخته کسب تکلیف کرده اند که متن سوال و پاسخ حضرات آیات به صورت زیر می باشد:

محضر مبارک مرجع عالیقدر جهان تشیع حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی (مدظله العالی)
سلام علیکم

نظر به اینکه فوائد و مخاطراتی در تولید این محصولات وجود دارد و هنوز نمی توان به قطعیت در تایید یا رد قطعی آن ها اظهار نظر کرد، سازمان حفاظت محیط زیست از جناب عالی تقاضا دارد در مورد موجودات و محصولات دستکاری شده ژنتیکی بنابر اصل احتیاط، بر رعایت ارزیابی ریسک و مخاطرات زیست محیطی و بهداشتی و رعایت قانون ملی در این زمینه تاکید فرمایید. واردات، کشت و مصرف این فراورده ها بدون ارزیابی مخاطرات می تواند به محیط زیست و سلامت جامعه ضرر برساند؟
پاسخ آیت الله مکارم شیرازی مدظله العالی:

بسمه تعالی

با توجه به اینکه کشورهای زیادی هم اکنون آن را تحریم کرده اند و بسیاری از اهل خبره آن را مضر می دانند، لاقلاً باید پیش از روشن شدن مطلب از کشت آن خودداری شود و بنا بر احتیاط گذاشته شود، همیشه موفق باشید.

محضر مبارک حضرت آیت الله العظمی علوی گرگانی (دامت برکاته)
سلام علیکم و رحمه الله و برکاته

همچنانکه مستحضری مدتی است مناقشات فراوانی در مطبوعات و رسانه های جمعی در زمینه محصولات دستکاری شده ژنتیکی مطرح شده است. از سویی با توجه به تاکیدات دین مبین اسلام مبنی بر ضرورت توسعه علم و دانش مسلمین و از سوی دیگر با توجه به مخاطرات فراوان محصولات دستکاری شده ژنتیکی اعم از آنچه که ثابت شده و آنچه که از هاله ای از ابهام است. لطفاً بفرمایید در شرایط فعلی تجاری سازی این محصولات پر خطر که در ۲۶ کشور اروپایی و ۳۹ کشور جهان ممنوع اعلام شده اند از نظر فقهی و اخلاق زیستی چه حکمی دارد؟
پاسخ آیت الله علوی گرگانی دامت برکاته

بسمه تعالی

تحقیق در امور محصولات تراریخته و دستکاری شده ژنتیک اشکال ندارد ولی این محصولات تا از نظر علمی بی خطر و ضرر بودن آن اثبات نشده، تجاری سازی آن جایز نیست و باید با دقت فراوان حتی در مورد جزئی مورد استفاده قرار گیرد.

نوع دوم (با دید مثبت)

در سال ۱۳۸۹ از تعداد ۱۴ نفر از مراجع، در خصوص حلیت و یا حرمت فعالیت تا تولید و مصرف محصولات تراریخته استفتاء شد که نظر ایشان در زیر بیان و بررسی می گردد.

۱- استفاده از محصولات تغییر یافته ژنتیکی به صورت (خوراکی سبزیجات، دانه های روغنی، شیرو محصولات لبنی، گوشت و فرآورده های آن) که به طور مستقیم از محصولات تغییر یافته ی ژنتیکی (سلول واجد ژن های تغییر یافته) استفاده میشود، چه حکمی دارد؟

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

۲- استفاده از محصولات موجودات تغییر یافته ژنتیکی که افزایش محصول به طور غیر مستقیم متاثر از تغییرات ژنتیکی و در محلی جدا از بخش مصرفی (سبزیجات، دانه های روغنی، شیر و محصولات لبنی، گوشت و فرآورده های آن) است، (به عنوان مثال گیاهی که با تغییر ژنتیکی برگ ها یا ریشه های مقاوم تر و بهتری دارد و محصول آن دانه است و مانند آن) چه حکمی دارد؟

۳- استفاده از گوشت یا شیر و... دام هایی که از محصولات تغییر یافته ژنتیکی گیاهی (علوفه و دانه ها و... تغییر یافته ی ژنتیکی) مصرف میکنند، چه حکمی دارد؟

۴- استفاده از گیاهان تغییر یافته ژنتیکی غیر خوراکی (کتان، پنبه و...) چه حکمی دارد؟
پاسخ در جدول شماره ۱

با تأمل در پاسخ های دریافتی میتوان گفت از نظر مراجع شیعه استفاده از محصولات تراریخته بلامانع است؛ مشروط به آنکه ایمنی و بی ضرری و همانندی با محصولات طبیعی در تولید آن تأمین شود. همچنین بهره برداری هدفمند از محصولات دست کاری ژنتیکی شده مرهون فرهنگ سازی، تدوین قوانین و مقررات، تولید و اصلاح الگوی مصرف جامعه است.

تراریختگی و سیاست

یکی دیگر از چالش های فرارو در بحث تراریختگی، مباحث بیوتروریسم است که برخی مخالفان، تولید این محصولات توسط کشورهای پیشرفته و صادرات آن را به کشورهای اسلامی نوعی بیوتروریسم و حتی نسل کشی می دانند. با این عنوان که ابر قدرت های ضد اسلام و همچنین رژیم صهیونیستی، این دستکاری های ژنتیکی را معنا دار و با هدف بیماری زایی در کوتاه مدت و یا بلند مدت تولید نموده و به طریقی به کشورهای هدف و همچنین کشورهای جهان سوم می رسانند، حال آنکه مصرف این محصولات برای خودشان ممنوع است.

نگارنده این مقاله ضمن تایید این نوع دشمنی ابر قدرت ها و رژیم صهیونیستی (به انحاء مختلف) و اینکه کشور ما دیرنگامی است که قربانی تروریسم قسم خوردگان ضد ایرانی و اسلامی می باشد، تأیید و یا تکذیب این ادعا ها را در خلال مصاحبه ای که با رئیس انجمن بیوتکنولوژی ایران در مورد محصولات تراریخته انجام و در تاریخ ۲۶ تیر، ۱۳۹۵ در سایت شفقنا منتشر شده است بررسی می نماید.

پرسش از سیروس زینلی، رئیس انجمن بیوتکنولوژی جمهوری اسلامی ایران و متخصص ژنتیک پزشکی از موافقان طرح

* آیا محصولات تراریخته می تواند حاوی بیوتروریسم باشد؟!...

پاسخ: برخی افراد به این محصولات نگاه بیوتروریسم دارند که من با این تفکر مخالف هستم، اگر فرض را بر بیوتروریسم بودن این محصولات بگذاریم، بهتر نیست بجای وارد کردن آن ها خودمان این محصولات را تولید کنیم؟ مشکل از وقتی شروع شد که بحث تولید این محصولات پیش آمد، تولید این محصولات که در جهت اقتصاد مقاومتی و خودکفایی است، با پیش آمدن بحث تولید تمام

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

دوستان و سازمان محیط زیست و... صدیشان بلند شد و اگر توجه داشته باشید بیشترین نگرانی که سازمان محیط زیست از خود نشان می دهد بحث سلامت غذا و تأمین آن است، از کی تا حالا سازمان محیط زیست مسئول غذای کشور شده است؟

* دلایل علمی مبنی بر سرطانات نبودن این محصولات وجود دارد؟

پاسخ: همین که کشورهای پیشرفته برای این محصولات مجوز صادر کرده اند خود بیانگر مضر نبودن آنها است.

* آیا فرمایش رهبری که فرموده بودند کشاورزی باید سالم و مبتنی بر ارگانیک باشد، شامل محصولات تراریخته هم می شود؟

پاسخ: از آنجایی که آن ابلاغیه را سازمان محیط زیست به شورای مصلحت نظام داد و از آنجا به دست رهبر انقلاب رسید، ایشان هم این مسئله را فرمودند، بنابر این هیچ مقایرتی با محصولات تراریخته ندارد و این محصولات کاملاً سالم هستند، هر کس که با این مسئله مخالف است اگر می تواند به شکل علمی ثابت کند نه با چندتا مقاله، مقاله معتبرتر است یا آزمایشات دقیقی که صورت گرفته است، مدرکی برای خطرناک بودن اینها وجود ندارد و اگر هم خطری بود اتحادیه اروپا زودتر متوجه می شد و جلوی آن را می گرفت.

موافقت دولت یازدهم با تراریخته

بنا به گفته ی نوبخت سخنگوی دولت یازدهم، دولت مدافع تولید محصولات تراریخته است. نوبخت با اعلام اینکه دولت مدافع تولید محصولات تراریخته است، گفت: زمانی بود که برخی افراد به بلندگو به عنوان ابزار شیطان نگاه می کردند، امروزه نیز برخی افراد به محصولات تراریخته که دارای فواید علمی هستند با چنین دیدی نگاه می کنند.

وی با اعلام اینکه دولت مدافع فعالیت های بیوتکنولوژی و محصولات تراریخته است و اگر برخی افراد ملاحظات زیست محیطی دارند، مباحث خود را مطرح کنند تا موضوع با مذاکره و مفاصحه حل شود، گفت: زمانی بود که برخی افراد به بلندگو به عنوان ابزار شیطان نگاه می کردند، امروزه نیز برخی افراد به محصولات تراریخته که دارای فواید علمی هستند با چنین دیدی نگاه می کنند.

وی از فعالان این عرصه خواست که با سعه صدر به راه خود ادامه دهند تا پیشرفت کشور را همچنان به ارمان آورند و گفت: تا زمانی که تولید محصولات تراریخته در کشور پا بگیرد همچنان مخالفت هایی با آن وجود خواهد داشت.

نوبخت از متخصصین این عرصه خواست که با صبر و بردباری به راه خود ادامه داده و مطالب خود را با گفتمان علمی مطرح و از آن دفاع کنند (۴).

بحث:

به نظر نگارندگان این مقاله، مهمترین دلیل عدم وجود یک پاسخ قطعی از جانب علمای شیعه، دو عامل می باشد که یکی به دلیل خودخواهی سوال کنندگان در نیل به ذائقه و نفع خویش (بدون داشتن دلایل صد در صد کافی) و در حالت خوش بینانه، تفاوت نظر ایشان در این باره بوده و دیگری اینکه هیچکدام از گروه های مذکور، سوای خودخواهی علمی و اصرار بر رای خود، به دلیل اینکه

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

این علم نوپاست و نتایج خوب یا بد استفاده از آن ممکن است سال ها و یا قرن ها زمان نیاز داشته باشد، نتوانسته اند نظر محکم و قاطعانه و ملموس خود را از نظر تئوری و تجربی برای اخذ جواز حلیت و یا حرمت آن به مراجع ارائه نمایند.

همچنین با نگاهی به پاسخ مراجع عظام شیعه در می یابیم که ایشان مخالفت ذاتی در این زمینه ندارند به این معنی که تصور برخی افراد مبنی بر دخالت انسان در کار پروردگار، در اجوبه ایشان دیده نمی شود و این نشان از فکر بلند و فقه روشن بینانه فقه شیعه در کاربرد تکنولوژی و موافقت با پیشرفت های علمی (در صورت بی زیان بودن هر فعالیت) می باشد؛ حال آنکه شاید در ادیان دیگر و نیز دیگر مذاهب اسلامی، شاید اولین مخالفت به دلیل کارکرد و دخالت موازی بشر در کار خداوند تلقی شود.

و شاید دلیل موافقت فقه شیعه، با این نوع پیشرفت ها (در صورت رد تمامی نقاط ضرر)، این مهم است که از دیدگاه شیعه هر فعلی از انسان نیز سر بزند بنا به " لا حول ولا قوه إلا بالله " همه و همه برآمده از خواست و نیروی الهی بوده و اندیشه ی غلط و دیرین دخالت در آفرینش خداوند که این دیدگاه ها در زمان قرون وسطی از کلیساها تلقین می شده است، توسط علمای بزرگ شیعه مطرح نمی شود و لذا هیچ گونه دخالتی در کار خداوند تلقی نمی شود...

نتیجه گیری

نتیجه آنکه چون همه ی استفتائات، فاقد تمامی شرایط لازمه برای اتمام حجت میباشد، لذا پاسخ مراجع نیز احتیاطی احساس می شود.

با نگاهی به نظرات مراجع عظام متوجه می شویم که ایشان هیچ گونه مخالفت از نوع ذاتی با تراریختگی نداشته و در صورت اثبات بی ضرر بودن این تکنولوژی موافق با اجرای آن می باشند

اگر نسبت به محصولات تراریخته از نظر بیوتروریسم شک داشته باشیم، بهترین راه حل بنا به گفته ی رئیس انجمن بیوتکنولوژی کشور، انجام این دستکاری های ژنتیکی در کشور و توسط دانشمندان بومی انجام شود.

تصمیمات در این حوزه، توسط متخصصان انجام شود و گفته های گروه ها

پیشنهاد:

فرضیه ای متفاوت از قلم نگارنده:

بدلیل نو بودن این تکنولوژی، وجود بحث های مختلف در پیرامون آن امری طبیعی است و زمانی این مناقشات رفع می شود که دانشمندان این عرصه به دور از هر گونه غرض دینی و سیاسی و با رصد کردن فرایند تولید در خارج و داخل کشور به نتیجه ای واحد رسیده و آنگاه نتایج مطالعاتی و تحقیقاتی خود را برای اخذ جواز حلیت و یا حرمت و همچنین فایده و زیان حاصل از بررسی های دقیق و همه جانبه را به منظور اطمینان از مساله ی بیوتروریسم و سایر مسایل دیگر به مراجع مرتبط ارائه دهند.

همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

در مورد تراریختگی، اگر دست از تکبر برداریم و انسان را بدون در نظر گرفتن غالبیت ذهن و عقل بر سایر جانداران، جزئی از اکوسیستم زمین بدانیم، آیا میتوان گفت که با توجه به رشد جمعیت جهان و محدودیت های منابع غذایی در آینده ای نه چندان دور و ضرورت تامین غذای انسان بنا به ضرورت حفظ بقای نسل، تولید محصولات دستکاری شده ی ژنتیکی بتوان در کنار سایر عوامل مانند جهش 'مهاجرت و ... در روند تکامل داروینی قرار داد و سوای نگرش مثبت یا منفی عواقب آن (که به زمان طولانی نیاز دارد)، تصمیم گیری را به طبیعت و جهان خلقت واگذار کرد؟!!!!

جداول

پاسخ مراجع عظام تقلید درباره محصولات تراریخته

ردیف	نام مراجع (ترتیب الفبا)	پاسخ دریافتی	تاریخ
۱	آیت الله العظمی بطنماهی گلپایگانی	به طور کلی، پاسخ سؤالات سه گانه ی فوق که ریشه در یک، مطلب دارند این است که هر گاه مواد اولیه ی آنها از محصولات حلال تهیه شده باشد و به مصرف برسد؛ پلامانع است و تغییرات شکلی و حتی ما هوی با فرض مذکور؛ حلالی در مباح بودن آنها ایجاد نمی کند.	۹۰/۱/۱۵
۲	آیت الله العظمی حسینی شاهرودی	در تمام موارد مذکور بلا مانع است.	۸۹/۸/۱۳
۳	آیت الله العظمی حسینی شیرازی	جواز استفاده از محصولات مذکور مبتنی است بر این که اضرار بالغدای در حال یا آینده پیش نیاید.	۸۹/۷/۲۷
۴	آیت الله العظمی خامنه ای	در تمامی صورت های مذکور استفاده فی نفسه اشکال ندارد.	۸۹/۷/۲۸
۵	آیت الله العظمی جناتی	تولید، توزیع، استفاده و خوردن محصولاتی که با تغییرات ژنتیک تولید می شوند، اگر برای سلامتی انسان ضرری نداشته باشند و اثرات مانند مواد طبیعی داشته باشند، اشکالی ندارد.	۸۹/۸/۳۰
۶	آیت الله العظمی سیستانی	استفاده از مواد غذایی غیر گوشتی مانعی ندارد؛ اما گوشت باید اولاً از حیوان حلال گوشت کوفته شده باشد و دوماً باید ذبح شرعی بر اساس موازین شرع مقدس اسلام به دست ذابح مسلمان انجام شده باشد تا خوردن آن گوشت جایز باشد.	۸۹/۸/۲
۷	آیت الله العظمی صافی گلپایگانی	مفروض سؤال در حکم محصولات تأثیری نمی گذارد، لذا حکم اصل آن را دارد.	۸۹/۸/۹
۸	آیت الله العظمی علوی گرگانی	در تمام موارد گفته شده استفاده از آنها مانعی ندارد مگر بدانید که دارای	۸۹/۸/۱۲

همایش محصولات قراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان - ۴ آذر ۱۳۹۵

	ضرر معنابه به بدن است.		
۸۹/۸/۲۵	در هر سه مورد اشکال ندارد ولیکن در هنگام فروش باید به خریدار اطلاع داده شود که این محصولات چگونه و از چه موادی تولید شده است تا او خیال نکند که اینها طبیعی است.	آیت الله فاضل لنکرانی	۹
۸۹/۷/۲۴	در صورتی که ضرری برای سلامتی بدن نداشته باشد، استفاده از هیچ یک از موارد بالا مانعی ندارد.	آیت الله العظمی مکارم شیرازی	۱۰
۸۹/۸/۱۴	استفاده از این فرآورده‌ها چنانچه ضرر مهم و معنابهی برای مصرف کننده نداشته باشند، مانعی ندارد.	آیت الله العظمی موسوی اردبیلی	۱۱
۸۹/۹/۲۰	تولید این محصولات جایز است مگر این که ثابت شود برای سلامت انسان مضر است یا تالی فاسد دیگری داشته باشد.	آیت الله العظمی نوری همدانی	۱۲
۸۹/۸/۶	در مفروض سوالات چنانچه ضرر مهمی برای انسان نداشته باشد استفاده بلامانع است و اگر ضرر مهمی داشته باشد استفاده حرام است.	آیت الله العظمی وحید خراسانی	۱۳

منابع

- ۱- مزینانی م ص. نگاهی به قاعده لاضرر از دیدگاه امام خمینی(ره)، مجله فقه 21-22
  - ۲- مکارم شیرازی ن. القواعد الفقهيّة.
  - ۳- عباسپور م. قاعده لاضرر. مجله حکمت سینوی (مشکوٰه النور) ۱۳۷۷؛ شماره 6-13;6
  - ۴- مزینانی م ص. نگاهی به قاعده لاضرر از دیدگاه امام خمینی(ره). مجله فقه ۱۳۷۸
- تسنیم نیوز، شناسه : ی : ی شهرپور

Evans A. The Feeding of the nine billion global food security for the 21st Century.
<http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108957> (accessed in 2012).